

Міськов І.О. (м.Ужгород), Федак М.В. (м.Мукачево)

Назва та символіка Мукачева в документах

XIII – першої чверті XVI ст.

Серед середньовічних поселень Верхнього Потисся особливе місце займало Мукачево (Мункач), яке здавна привертало увагу істориків (История..., 1982; Історія..., 1969; Пагирия, 2003; 2006; Пагирия, Дочинець, 1994; Пагирия, Ціцак, 1996; Сова, 1958; Ткачук-Ферков, 2002, с.144-147; Троян, 1977; Троян, 1982; Шаш, 1927; Balog, 1890; Balaythy, 1836; Basilovits, 1799; Jankovich, 1929; Lehoczky, 1907; Szirma, 1805; Tabody, 1860). Але і зараз проблемним залишається питання щодо назви та символіки середньовічного поселення Мукачева, котре відоме у джерелах під назвою Мункач. Вперше ми зустрічаємось із назвою в Анонімусовій “Гесті” у 12 главі: “Перетнувши ліси Сніжних гір, прибули на землі Гунг. Місто, яке вперше зустріли на своєму шляху, назвали Мункачом. Через те, що їхній шлях супроводжувався важкою працею” (Gesta..., 2005, с.27). Тільки через кілька століть згадується ця назва у монографії А.Сірми “Ознайомлення з політикою, історією, географією прославленого комітату Угоча” (Szirma, 1805, р.202). Автор цитує мовою оригіналу документи, які стосуються комітатів Угоча та Берег. Заслуговує на увагу документ 1262 р. У ньому угорський історик згадує представника роду Геденьгазі Геде, сина Мункача (Szirma, 1805, р.148-149). Назва Мункач залишається нез’ясованою і до нині (Benkő, 1998, old.168). Пізніші документи фіксують назву Мункач з 1263 р. Воно згадується як королівська донація угорського молодшого короля Іштвана магістру Аладару, скарбнику королеви у 1263 р. як *ville Munkach* поблизу вілли *Sancti Nicolai* (Чинадієво) (Wenzel, 1870, old.68). Через рік Мункач знову згадується у новій грамоті короля Іштвана як королівське володіння: “Цими заслугами він (Аладарій) з часів своєї юності чудово відзначився перед королівською величністю у королівстві і поза ним, як у королівських дорученнях, які треба було виконувати, так і в інших королівських походах... Нагородою за такі його великі послуги є зміна у володінні віллами, що знаходяться в комітаті Берег поблизу Мункача, а саме з одного боку вілла св. Миколая, а з другого боку вілла Зольва, якими з нашого дарування володів Михайло, син Міка, колишній граф з Берега, і які внаслідок його смерті без спадкоємця перейшли до його рук удруге, бо зазвичай переходять до королівства; їх також навечно передаємо з нагоди радості від благої звістки про народження нашого найдорожчого первородного князя Ладислава цьому магістрові Аладарію” (Wenzel, 1870, old.97). Також магістр Аладар відомий як *Várdai Aladár* (Lehoczky, 1881, old.713; Бугір, 2004, с.248). Подаровані землі були вкриті густими лісами та були малозаселеними, перебуваючи у статусі королівських мисливських угідь. Після монголо - татарської навали на них переселилися госпіти (*hospites*), отримуючи права самоуправління на віллах, а саме можливість вільного переселення, мати власний суд, сплачувати десятину священику з кожного двору, користуватися навколишніми землями та водою, проводити ярмарки. У 1247 та 1262 рр. такі права отримали вілли Лампертсас (Берегово) та Севлюш (Виноградово). Можливо, що таке поселення госпітів з’явилося у Мункачі у 60-х рр. XIII ст., і ймовірно у комітатах Унг і Берег. Цьому передувало оголошення грамоти 1261 р.

того ж короля Іштвана госпітам Шаторальї, які отримали наступні привілеї: кожен двір раз на рік щороку за користування землею дві марки; судові справи віддаються на розгляд старості, якого обирають між собою, граф з Потока позбавлений судити їх, а спірні справи мають постати перед королівським судом; можуть рибалити у річці Бодрог; забезпечення госпітами королівській свиті сніданку та обіду; вільне успадкування майна без права його привласнення графом з Потока; проводити вільні ярмарки; щороку відкликати старосту та вибирати нового; обирати священика та сплачувати йому десятину; госпіти Шаторальї звільнялись від сплати всіх податків у комітатах Земплін, Уйвар, Шарош, Унг, Боршова, Саболч; купівля-продаж успадкування майна та земельних ділянок (Wenzel, 1870, old.5-7). На початку XIV ст. віруючі парафії Мункача сплачували папську десятину – 5 грошів на рік. У 1311 р. громадяни Кошшо (Кошіце) убили Палатина Амодєя і прихильника та друга короля Карла Роберта Анжу, як ненависного олігарха (Fejer, 1830, old.405-412), коли він перебував у межах міста. Частина з супроводу палатина порізали, обох синів полонили, а його майно конфіскували. Пізніше сини покійного Палатина Амодєя відмовились від права зазіхань на місто Кошшо, повернули місту належні їм права: проводити міські ярмарки, не обкладати митом торгівців, користуватися лісом, а також повертали належне майно Карлові Робертові. У поверненому майні згадано замок Мункач. Тоді виникає питання: чому відсутнє поселення? У 1332 році згадується іспан комітату Берег разом з Мукачівським замком та іншими володіннями (Nagy, Nagy, Véghely, 1871, old.385). У 1356 р. дехто на ім'я Балаж як госпіт проживав у Мункачі і мав титул іспана (Comes Blasius, hospes de Munkach villa regali). Через це його помилково вважали іспаном комітату Берег. За Анжуйської династії розбудовуються замок та вілла з однаковою назвою Мункач. Про те, якими правами користувалось усе населення, невідомо (Janovich, 1929, s.14). 22 травня 1376 році у Сасі (Берегові) королева Єлизавета видала грамоту, за якою дозволила жителям Мункача використовувати печатку святого Мартіна для скріплення договорів: “...даємо нашій віллі під назвою Мункас (Мункач), що знаходиться під замком Мункас (Мункач) в Березькому комітаті, яке зростає за рахунок переселенців (госпітів), керуючись благоприхильністю і здійснюючи королівську милість, даємо право на тривале користування печаткою із зображенням блаженного Мартіна, покровителя нашої парафіяльної церкви в цій віллі, в опуклому і простому вигляді, вирізьбленою для підкріплення юридичних угод купівлі, продажу і перепродажу виноградників та іншої власності, подібно іншим вільним віллам...” (ДАЗО, Ф.1589, Оп.1, Спр.1, Арк.2; Шаш, 1927, с.139). Це право стосувалось тільки госпітів, які мешкали у Мункачі. На той час місцева церква мала свого покровителя - заступника св. Мартіна. Його шанування розпочалось в Угорському королівстві за князя Гейзи (970 – 997 рр.) та св. Іштвана (1001 – 1038 рр.). У комітаті Мараморош місцева церква вілли Госсумезо (Довге Поле) мала свого заступника св. Мартіна. Печатка 1376 р. госпітів Мункача не збереглася, але на печатці XVII ст. зображено у повний зріст турського єпископа св. Мартіна, який в лівій руці тримає пастирський посох, а права рука піднята для благословення. Нам невідомо, чи користувалися печаткою госпіти Госсумезо. На документі м. Мартін від 20 березня 1375 р. зроблено відбиток круглої печатки з надписом S'IVITATIS (!) DE MARTINO IN TVRCZ, всередині якої зображено св. Мартіна на коні, у правій руці він тримає піднятий меч, лівою

притримує половину свого плаща (Novák, 1967, s.33-134). Ймовірно, що у XIV ст. обидві общини Мартіна (комітат Туроц) та Мункача (комітат Берег) мали одного церковного покровителя, але різні печатки із зображенням св. Мартіна. Через два роки, 10 листопада 1378 р., королева Єлизавета видала грамоту на скаргу жителів Мункача (ДАЗО, Ф.1589, Оп.1, Спр.2, Арк.1). Згідно цього указу кастелан замку Мункач не мав права судити місцевих йобагонів. У документі зазначено, що “...кастелани і віце-кастелани, теперішні і майбутні наші йобагони з Мункатса із їхніх родин у Мункачі чи з будь-яких інших не намагалися судити у своїх володіннях і маєтках, а також навіть у вашій присутності і не наважуються жодним чином забирати їхні речі і майно... Коли вони вимагають свої свободи, ви нічого іншого не наслідуйтеся робити” (ДАЗО, Ф.1589, Оп.1, Спр.2, Арк.1).

У боротьбі за польський трон, у 1383 р. повстанці під керівництвом Іштвана Задара напали на віллу Мункач, зайняли її та пограбували населення. У результаті Іштван – син Андрія Мункачі подав скаргу королеві Марії, яка видала наказ Лелешському конвенту про розслідування цієї справи. У 1391 р. король Сигізмунд взяв під свою опіку Мункач, оскільки в цей час капітан замку Іштван Лошонці почав дошкуляти населенню новими незвичними поборами. 9 травня 1391 р. Сигізмунд видав охоронну грамоту госпітам і жителям вілли: “Сигізмунд, з ласки Божої, король Угорщини, Далмації, Хорватії та ін. ерцгерцог Брандербургський і т.і. нашому славному вірному панові Іштвану Лошонцу, шановному графові Берега і кастеланові Монкача вітання та благодать. Зі скарги від імені усіх госпітів і наших людей, які проживають у нашій віллі, названій Монкач, дуже прикро виявилось і стало для нас очевидним, що знехтувавши і цілком зруйнувавши давні свободи і їхні звичні закони, яким вони до сих пір завжди корилися і були задоволені; ви самі їх (жителів) не тільки притіснили внаслідок вимагання незаконних податків, через негідні судові позови і недозволені побори з врожаю, але й довели до великої бідності і безустанно караєте. Тому, оскільки хочемо, щоб вищезгадані госпіти і наші люди були захищені у своїх давніх свободах і звичаях, без усякої зміни і шкоди, ми шанобливо нагадаємо вам вищезгаданий комітат і наші королівські вілли, які в ньому розташовані тільки із встановленими податками та належними поборами з врожаю, а також із продуктів і доручаємо (карати) лише суддям із суддею. Тому доручаємо Вашій вірності, попереджаючи найсуворіше у такий спосіб і надалі захищати вищезгаданих громадян - госпітів і наших жителів у їхніх давніх свободах, звичних правах і належних законах без втрати і шкоди, а також оберігати віллу від нововведень... Це ж саме суворо наказуємо майбутнім кастеланам вказаного міста, щоб вони без шкоди і для блага цих госпітів та наших громадян їх охороняли...” (ДАЗО, Ф.1589, Оп.1, Спр.3, Арк.1, 2). Отже, у документі підтверджуються попередні вольності Мункача. Воно знаходилось у володінні з 1396 р. по 1415 р. у Федора Корятовича, який іменувався офіційно в документах: *Illustris Princeps, Theodorus Dux Podilie, Gubernator ipsius castri Munkach*. Ймовірно, що князь Федір займався майновими питаннями своїх володінь, і таким чином відсутні документи про саме населення вілли Мункача, а потім його родини, котра володіла Мукачівською домінією після його смерті (Кобаль, 2005, с.79-105). У цей період відомо, що міським суддею був Імре Губа, призначений на цю посаду капітанами Мукачівського замку Ендре Каффії та Гелелем.

6 травня 1427 р. Стефан Лазаревич надає ярмаркове право Мункачу та підтверджує попередні права надані Жігмондом, де відсутній термін “вілла”, а натомість вживається слово *civitas* - місто (община) (ДАЗО, Ф.1589, Оп.1, Спр.4, Арк.1, 2). У цьому ж році Мункач перейшов до сербського володаря Георгія Бранковича. Але, найбільший розвиток Мункача пов'язаний з Іоанном Гуняді. 14 квітня 1445 р. І.Гуняді у Безермені видав грамоту, за якою Мункач отримав право вільного міста (*civitas*) (ДАЗО, Ф.1589, Оп.1, Спр.5, Арк.3). З цього часу місто звільнялося від суду та управління офіціалів. У документі зазначено: “Доводимо до відома, що місту нашому Мункачу, котре багаточисельне, достойно повинується та зростає те саме укріплене місто Мункач, йому надається право вільного міста, за прикладом вільних міст. Офіціалам нашим, що живуть за вигодою та своїми законами заборонено тут залишатися, що мають повернутися на свої маєтки. І жителям міста, напроти, загально вільних звичайно, як в давнину виконувати обов'язки перед нашою фортецею цією удостоверюючою грамотою”. При чому жителі мали виконувати номінальні обов'язки перед місцевою фортецею – Мункачівським замком, але місто отримало самоуправління.

9 лютого 1446 р. І.Гуняді у Варах видав два документи, що стосувалися міста Мункача. У першій грамоті він надав жителям м.Мукачева права вільно торгувати вином, при виплаті податків – дві ділянки можна було рахувати за одну, за розведення свиней сплачувалась 1/15 частина податку, щороку 1/9 частину врожаю можна було реалізувати 50 кобликів (коблик – одиниця виміру землі (1200 кв. сажнів), сипучих тіл (100 кг зерна), рідини (126,76 л)) вівса (ДАЗО, Ф.1589, Оп.1, Спр.6, Арк.1). Другий документ забороняє суддям та офіціалам Мункача присвоювати більше ніж 1/3 частину штрафів, які сплачують жителі та кріпаки. Вони за розпорядженням із усієї суми штрафу виплачували тільки 1/3 частину грошей (ДАЗО, Ф.1589, Оп.1, Спр.7, Арк.2). Цікаво, що в обох грамотах Мункач згадується як наше містечко (*oppidum(i) nostrum(i) Munkach*). 10 січня 1451 р. у Законі регент Угорщини І.Гуняді видав документ, адресований мункачівським громадянам (*Balaythy, 1836, old.175*). У грамоті підтверджувалось право городян у користуванні лісами, якими вони користувались за деспота (Стефана Лазаревича), палатина Матуша, князя Федора (Корятовича), попередні найдавніші привілеї громадян Мукачева, кастелан Мункачівського замку Егредій Кендереш мав оберігати та захищати їхні права.

9 травня 1458 р. Матяш Корвін підтвердив привілеї Мункача, дані його батьком І.Гуняді у 1445, 1446, 1451 рр. (ДАЗО, Ф.1589, Оп.1, Спр.9, Арк.2). Після його смерті містечко перейшло до його вдови Єлизавети Сіладі. Вона відповіла громадянам Мункача указом від 17 березня 1465 р. (ДАЗО, Ф.1589, Оп.1, Спр.10, Арк.2). Єлизавета наказує кастеляну Мункачівського замку Блазію Літераті де Кезі не примушувати городян годувати поросят, які отримав кастелян у вигляді натурального податку. Свиней мали відгодувати кормом із замку, а городяни повинні поставляти овес звичайною міркою. Блазію Кезі наказувалось захищати свободи громадян.

У 1476 р. видано новий указ Єлизавети. Вона звертається до ішпана Берега та кастелана Мункачівського замку, щоб податок на землю від жителів не збирали раніше від дня Святого Георгія, щоб цей податок було зменшено на половину, а

також при призначенні податку за надання свідчення під присягою і при апеляції в суді використовувалося звичні міри платежів (ДАЗО, Ф.1589, Оп.1, Спр.11, Арк.2).

За 1482 р. відомі два привілеї Єлизавети Сіладі, виданих 5 листопада у свято Блаженного князя Емериха. Перший документ забороняв імпорту вина до Мункача (ДАЗО, Ф.1589, Оп.1, Спр.12, Арк.2), а другий – підтвердив всі привілеї міщан міста, надані І.Гуняді (ДАЗО, Ф.1589, Оп.1, Спр.13, Арк.3). Єлизавета звертається до Гергея Верібелі та Мате Чете, кастелянів Мункачівського замку, щоб останні шанували вільні права жителів.

Після Єлизавети Сіладі опікуном міста став особисто король Матяш Корвін. Заслужує на увагу його другий привілей: “Ми Матяш, король Угорщини та Чехії, вірнопідданому та доблесному нашому Георгію Блазію капітану Мункачівського замку та всім наступникам і кастелянам.

Уклін і вдячність Вам за отриману благоприхильність міщан нашого міста Мукачева, одночасно постановили, що всі права, традиції, привілеї цих самих громадян, інших людей і кріпаків, якими вони стали до цього, затверджуємо. До цього найсуворішим чином зобов’язуємо Вас (кастелянів) в майбутньому не змінювати самовільно давні міські права, традиції, привілеї, які були надані нашими видатними управителями, угорськими королями, а також нашим дорогим батьком, славним правителем нашої держави, Іоанном Гуняді. А тепер ще: в ніякому разі не відважуйтеся бурхливо обговорювати чи перешкоджати в їх концесіях. Взагалі, ви зобов’язані всі міські права, стародавні привілеї, традиції, якими населення за народними постановами до цих пір користується мирно та спокійно, без будь-яких перешкод зберігати і дотримуватись цього у всі часи. Іншим чином діяти не маєте права. Після безпосереднього оголошення поновити цей документ. Дано в Естергомі 1484 року” (Csatory, 1993, old.27).

Поряд з міським суддею (старостою) у Мункачі діяла міська рада, що складалася з 12-14 чоловік. Вони займались розглядом карних справ конкретного характеру. Суддя обирався з середовища міщан терміном на один рік. Вибори судді відбувалися на зборах всіх дійсних городян, прямим особистим голосуванням. Апеляційною інстанцією над рішенням міського суду був суд Мункачівського замку, що звичайно обмежувало міські права жителів Мункача. Фактично апеляції мали подаватись у міський суд.

Згодом місто перейшло від Матяша до його сина І.Корвіна. У 1493 р. він особисто приїхав у Мункач, щоб розглянути скарги та прохання городян. В результаті, 7 лютого 1493 р. І.Корвін (Янош Голош) Бан Славонії, герцог Опавії і Ліптовії підтвердив декілька грамот даних місту Мункачу попередніми правителями: І.Гуняді 1449 р., М.Корвіна 1458 р., Є.Сіладі 1476 р. (ДАЗО, Ф.1589, Оп.1, Спр.15, Арк.1).

18 серпня 1494 р. Іоанн Корвін розпорядився, щоб іспан Франц Балажі та кастелян замку Мункач Петро Абранфі збирали десятину у сумі чотирьох динарів з великої худоби, а з поросят не здіймати ніякої плати. Він суворо попередив піджупанів і кастелянів, щоб вони взяли на себе відшкодування збитків кріпакам (ДАЗО, Ф.1589, Оп.1, Спр.16, Арк.3). У протилежному випадку, І.Корвін візьме на себе вирішення цього питання. Справа полягала в тому, що околиці та саме місто

Мункач постраждало від нападів розбійницьких загонів з Польщі. До цих грабежів приєдналось і місцеве дворянство.

24 липня 1505 р. королева Анна видала подвійну грамоту про підтвердження привілеїв Мункачу, які надав Матяш Корвін від 9 лютого 1458 року (ДАЗО, Ф.1589, Оп.1, Спр.17, Арк.2). 8 квітня 1507 р. у Берегсасі було видано розпорядження королівського скарбника та марамороського ішпана Бенедикта Батяні, за яким жителі Мункача отримали привілеї при покупці солі, котрими користувались і жителі п'яти міст Мараморошу (ДАЗО, Ф.1589, Оп.1, Спр.18, Арк.2). У тому ж році Владислав II видав документ про надання жителям міста Мункача, щоб подорожуючи з товаром на митницях та переправах, так само як жителі Берегова та Вари, не платили митних податків більше, ніж один динар (ДАЗО, Ф.1589, Оп.1, Спр.19, Арк.3).

За 1512 р. відомо чотири королівські грамоти, дані Мукачеву: звернення короля до капітана Мункачівського замку Петера Деренчені про передачу мункачівським городянам у користування лісу Будетіна (ДАЗО, Ф.1589, Оп.1, Спр.20, Арк.1); про передачу того лісу незаконно захопленого дворянами (ДАЗО, Ф.1589, Оп.1, Спр.21, Арк.2); про підтвердження старих привілеїв Мункачу наданих М.Корвіном (ДАЗО, Ф.1589, Оп.1, Спр.22, Арк.2); про розподіл податків серед городян міста (ДАЗО, Ф.1589, Оп.1, Спр.23, Арк.2). Найбільшу зацікавленість представляє третя грамота, яку видав Владислав II 6 квітня 1512 р. У документі підтверджуються привілеї міста Мункача від 1445, 1446 (двічі), 1451, 1458 рр. (ДАЗО, Ф.1589, Оп.1, Спр.24, Арк.2).

17 лютого 1513 р. у виданому указі Владислава II до єпископа м.Вац Франца Вардаї йдеться про звільнення жителів Мункача та Берегсаса від сплати повного податку на користь Мункачівського замку в розмірі пів – форінта (пів – гульдена) (ДАЗО, Ф.1589, Оп.1, Спр.25, Арк.1). Після повстання 1514 р. Мункач став королівською власністю, яка повинна була забезпечувати королівський двір продуктами харчування, але залишалась містом. 24 квітня 1520 року Людовік II підтвердив старовинні привілеї міста (ДАЗО, Ф.1589, Оп.1, Спр.26, Арк.1). У 1523 році Мункач перейшов до жінки короля Людовіка II – Марії. Вона підтвердила попередні привілеї Мункача, дані місту І.Гуняді, М.Корвіном, королевою Анною від 1445, 1446, 1451, 1458, 1505 рр. (ДАЗО, Ф.1589, Оп.1, Спр.27, Арк.2). У той же час Марія віддала Мункачівський замок на відкуп ішпану Берега – Мігалю Буді, який, використовуючи свою владу, обкладав даниною місцеве населення, змушував їх виконувати примусові роботи, що призвело до переселення мешканців в інше місце Мункача, яке все частіше перетворювалося у сеньйоріальне місто (Історія..., 1998, с.51; Lehoczy, 1907, old.14), а в документах королівської канцелярії вживалось словосполучення – *personis fidelium nostrorum, civium et inhabitatorum oppidi nostri Munkach* (особисті вірники наші, громадяни та жителі містечка нашого Мункач).

Отже, перше задокументоване свідчення про Мукачево зустрічається у датованому 1263 р. документі, текст якого міститься у документі 1264 р. Мова йде про пожалування помість магістру Аладару у комітаті Берег позиціонованих вище Мункача “...supra Munkacs...”. В обох документах не йде мова про замок і про поселення Мункач, лиш тільки згадується одна назва Мункач. Наступну згадку ми маємо 1311 р., у зв'язку з подіями, пов'язаними з убивством палатина Угорського королівства Омодея і послідуючої конфіскації його володінь, у тому числі і замок

Мункач. Взагалі це перша згадка про замок, тоді як поселення Мункач відоме з 1376 р. Починаючи з цього року, воно з часом стає містечком, а потім і містом, що було підтверджено документами 1378 – 1523 рр. У різні часи воно називалось Мункатс, Монкач і частіше як Мункач в різних офіційних документах того часу. До 1427 р. відоме, як королівська вілла, опісля і включно по 1445 р. виразно як місто або община (civitas), а вже у другій половині XV ст., першій чверті XVI ст. – містечко (oppidum). Звертає на себе увагу особлива категорія населення - госпіти, а потім громадяни, котрі на відміну від йобагонів та народу користувались печаткою із зображенням Св. Мартіна, покровителя місцевої церкви Мункача, що стало символом у наступні сторіччя. Король, надаючи замок і домінію у приватну власність, завжди залишав за собою право повернути їх короні, при чому Мункач був головною складовою частиною цієї домінії.

Миськов И., Федак М.

Название и символика Мукачева в документах XIII – первой четверти XVI ст. (Резюме)

Первое задокументированное свидетельство о Мукачеве встречается в датированном 1263 г. документе, текст которого содержится в документе 1264 г. Речь идет о пожаловании поместий магистру Аладару в комитате Берг, позиционируемых выше Мункача “...supra Munkacs...”. В обоих документах не идет речи о замке и о поселении Мункач, лишь только упоминается одно название “Мункач”. Следующее упоминание мы имеем в 1311 г., в связи с событиями, связанными с убийством палатина Венгерского королевства Омодея и последующей конфискацией его владений, в том числе и замка Мункач. Вообще это первое упоминание о замке, тогда как поселение Мункач известно с 1376 г. Начиная с этого года, оно со временем становится местечком, а потом и городом, что было подтверждено документами 1378 – 1523 гг. В разное время оно называлось Мункатс, Монкач, а чаще как Мункач в различных официальных документах того времени. До 1427 г. известен, как королевская вилла, после и включительно 1445 г. – как город или община (civitas), а уже во второй половине XV ст., первой четверти XVI ст. – местечко (oppidum). Обращает на себя внимание особенная категория населения – госпиты (община госпитов), а потом граждане, которые в отличие от йобагионов и народа (тоже очень часто упоминаются в документах), пользовались печатью с изображением св. Мартина, покровителя местной церкви Мункача, что стало символом в следующие столетия. Первый госпит Мункача известен по документу 1356 г. Король, даря замок и доминию в частную собственность, всегда оставлял за собой право вернуть их короне, при этом Мункач был главной составляющей частью окружающей его домини.

Miskov I., Fedak M.

The Name and Symbolics of Mukachevo in the Documents of the XIII – First Quarter XVI Centuries

(Summary)

The first documented illustration about Mukachevo is met in the document dated by the year 1263, the text of which is contained in the document of the year 1264. The text dealt with the granting the patrimonies to the magister Aladar in the commitat Bereg located above Munkach "...supra Munkach...". Both documents do not deal with the castle and settlement Munkach, just the name "Munkach" is only mentioned. We have the next mentioning in 1311 concerning the events connected with the murder of the premier (palatinus) of the Hungarian kingdom Omodei and consequent confiscation of his possessions including the Munkach castle. Actually this is the first mentioning about the castle though the Munkach settlement has been known since 1376 that year on, in the course of time it became a borough and then a town which was testified by the documents of 1378 – 1523. In different times it had the name Munkats, Monkach, but more after it was named as Munkach in different official documents of that time. By 1427 it was known as a royal villa, then and up to 1445 definitely as a town or a community (civitas), and in the second half of the XVth century, first quarter of the XVIth century as a borough (oppidum). The attention can be paid to a special population stratum, that is to the hospits (the community of hospits), and then the citizens who on contrary to iobagions and the population (who are often mentioned in the documents as well) used the seal picturing St. Martin. Patron saint of the local church in Munkach which became the symbol in the forthcoming centuries. Munkach's first hospit is known from the 1356-year document. The king granting the castle and the dominion into the private property always left after himself the right to return it to the crown and Munkach was the main consisting part, surrounding its dominion.

Додатки

Донаційний диплом молодшого короля Іштвана 1264 р. магістру Аладару з Форро. (українською мовою публікується вперше; переклад з латинської О.В.Барбіл – старшого викладача кафедри класичної та румунської філології факультету романо-германської філології УжНУ).

Stefanus Dei gracia junior Rex Hungarie, Dux Transsylvanus, Dominus Cumanorum omnibus Christi fidelibus presentem paginam inspecturis salutem in omnium saluatore. Regie couenit pietati metiri merita singulorum, et singulis pro meritis respondere, vt dum hij, quorum opera singulari quodam probitatis titulo commendari merentur, prospexerint se fecundos, de virtute crescere student in virtutem; alij quoque eorum exemplo prouocati, ad fidelitas opera forcius accendantur et stolercius famulentur. Hac itaque consideracione inducti ad uniuersorum noticiam harum serie volumusperuenire, quod nos attendentes merita et seruicia Magistri Aladarij dilecti et fideles nostril, in quibus (idem) a temporibus sueinuentutis coram okulis Regie Maiestatis in Regno et extra Regnum, tam in legacionibus Regijs perfendis, quam in alijs diuersis Regni expedicionibus, exellenter effulsit dubijs fortune casibus se etsuos multociens exponendo; et postmodum idem ipse nostro lateri adherendo, nostris per omnia parens iussionibus et mandatis, quamplurima fidelitatis opera,

que per singula longum esset enarrare, maximetamen cura nostre domus necessaria, oportuna exhibuit laude digna; inrecompeusacionem siquidem tot et tantorum seruiciorum ipsius in remutacionem villarum, ville videlicet Sancti Nicolai supra Munkach ex ista parte indaginis, et ville Zoloa ex altera parte indaginis, in Comitatu de Bereg existencium, quas Michael filius Myco, quondam Comes de Bereg prius ex nostra donacione possidebat, et que ipso mortuo sine herede ad nostras manus secundum approbatam Regni consuetudinem gaudij natiuitatis karissimi primogeniti nostri Ducis Ladyzlai perpetuo contuleramus, Eidem Magistro Aladario et suis heredibus, heredumve successoribus; terram Kech, quam filij Detrici detinebant; terram Fay, quam Doyn habuit; et terram Zend quam Besen et alij socij ejusdem Zaladienses detinebant, receptas ab eisdem eo, quod collacio earundem magis expediat et conueniat ipsi Magistro Aladario, non obstantibus priuilegijs eorundem, contulimus perpetuo et irreuocabiliter possidendas cum omnibus utilitatibus et pertinencijs, et sub eisdem metis et terminis, quibus olim eadem fuerant limitate; ita videlicet, quod si idem Magister Aladarius sine liberis, quod absit, decederet, liberam eidem dedimus predicta omnia cuicumque uoluerit disponendi seu legandi facultatem et vt hec a nobis rite et legetime facta donacio perpetuo perseueret, nec unquam per nos aut per nostros successores posit in irritum reuocari, presentes concessimus litteras dupplicis sigilli nostril munimine roboratas. Datum per manus Magistri Lodomerij aule nostre Vice-Cancellarij, anno Domini M. CC. LX. quarto. (Wenzel, 1870, old.97-98).

Стефан¹, Божою Милістю молодший король Угорщини, Князь Трансільванії, Господар Куманії, усім віруючим у Христа, які будуть бачити цю цю сторінку, вітання у Всеспасителі. Кожного годиться оцінювати за заслуги у королівській відданості і кожному належить платити заслужено, щоб одні, діла яких гідні бути відзначеними якимись окремих титулом порядності, бачили, що вони корисні і щоб прагнули рости у своїй порядності; інші заохочені їхнім прикладом, щоб також більш сміливо і вміло долучалися і бралися за справу вірності. Отож, керуючись цими міркуваннями, ми хочемо перейти до висвітлення усього цього по-порядку, думаючи про заслуги і службу нашого дорогого і вірного магістра Аладарія². Цими заслугами він з часів своєї юності чудово відзначився перед королівською величністю і поза ним, як у королівських дорученнях, які треба було виконувати, так і в інших різних королівських походах, багато разів підставляючи небезпечним випадкам долі себе і своїх (соратників). І надалі він, будучи нашим прибічником, покірний нашим наказам і дорученням, виявив дуже багато вчинків вірності; якщо детально розповідати про кожен з них окремо, це буде довго. Проте турбота нашого дому є необхідною, потрібною і проявляється гідною похвалою. Нагородою за такі вчинки є зміна у володінні селами, що знаходяться у Березькому комітаті поблизу Мункача, а саме з одного боку село Святого Миколая³, а з другого – село Золя⁴, якими з нашого дарування раніше володів Михайло, син Міка, колишній граф з Берега, і які (села) внаслідок його смерті без спадкоємця перейшли до наших рук удруге, бо зазвичай (у таких випадках) переходять до королівства; їх також навечно передаємо з нагоди радості від благої звістки про народження нашого найдорожчого первородного князя Ладислава⁵ цьому магістрові Аладарію і його спадкоємцям або наступникам спадкоємців; землю Кеч, яку займали сини Детриція, землю Фай, яку мав Дойн і землю Зенд, яку мав Безен і його заладинські родичі забравши від них, ми

навічно і безповоротно віддаємо йому, бо дарування їх більше належить і підходить цьому магістрові Аладарію, не відкидаючи їхніх привілеїв, з усіма угіддями та майном і з тими межами і краями, якими колись вони були визначені. І саме так, що якщо цей магістр Аладар відійде без дітей, якщо їх не буде, ми надаємо йому вільну можливість передати або заповісти усе вищевказане кому захоче. І щоб це справедливо і законно зроблене нами дарування продовжувалося вічно; щоб ніколи воно нами або нашими наступниками не могло бути відкликане як недійсне. Цю грамоту ми видаємо, підтвердивши силою нашої подвійної печатки. Видано рукою магістра Лодомера, заступника секретаря нашого двору, року Божого 1264.

Примітки:

1. Іштван молодший, король разом з королем Угорщини Бейлою IV (1235 – 1270 рр.), з 1245 р. - угорський король Іштван V (1270 – 1272 рр.);

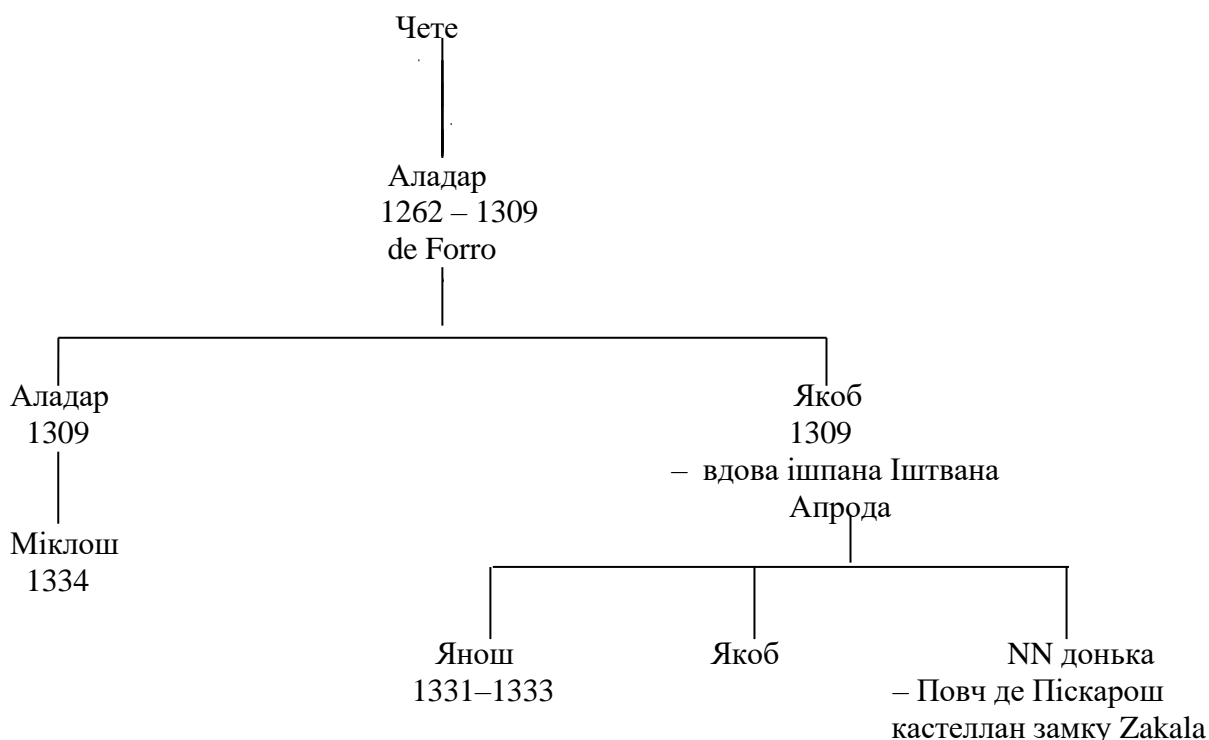
2. Аладар – королівський посол у Греції (Wenzel, 1870, old.33), де представляв інтереси Угорського королівства, головний скарбник королеви, дружини Іштвана V. З приводу звістки про народження Ладислава – первістка Іштвана, Аладар у 1262 р. отримав від молодшого короля вілли Форро, Девечер, Фончал, Еузд, Гута (Wenzel, 1870, old.34). У 1271 р. Іштван V передав Форро разом з 4-ма селами державному судді Міклошу, а 1273 р. вони були повернуті Аладару і в 1275 р. було підтверджено їх надання. У 1309 р. Аладар займав посаду двірцевого судді першої дружини угорського короля Карла I (Роберта) Анжу (1308 – 1342 рр.). Цього ж року Аладар розділив свої помістя між синами. Ще 1296 р. Аладар намагався відсудити колишні свої маєтки у комітаті Берек від правонаступника роду Рушді – Якоба з роду Кеме. Державний суддя виніс вирок на користь Аладара на тій підставі, що диплом представлений Аладаром, датований раніше диплома Якоба. У 1309 р. помістя Сентміклош (Чинадієво), Свалява (Zolna) та Верецке (Veraske) стали власністю сина Аладара – Якоба. Остання згадка про володіння Форрої в комітаті Берек відноситься до 1331 р., коли Карл (Роберт) грамотою від 13 липня звільнив підданих Яноша Форрої (син Якоба) у комітатах Берек та Уйвар з-під юрисдикції загальних громадських суддів. Після цього зникають будь - які відомості про цей рід.

3. сучасне селище Чинадієво Мукачівського району;

4. сучасне м. Свалява, районний центр Закарпатської області;

5. Ладислав (майбутній король Ласло (Кун) IV 1272 – 1290 рр.) – син Іштвана V, народився 1262 р.

Генеалогічне древо роду Форрої

Література

Бугір О. Додатки до історії селища Чинадієво Мукачівського району // Науковий збірник Закарпатського краєзнавчого музею. – Ужгород, 2004. – Вип. VI. – С.245-261.

Державний архів Закарпатської області (далі ДАЗО). – Ф.1589. Главный староста гор. Мукачево. Коллекция Владислава Вари (1427 - 1850). – Оп.1. – Спр.1. Грамота королевы Венгрии и Польши Елисаветы от 22 мая 1376 г. о разрешении жителям города Мукачево пользования печатью с изображением св. Мартина. – Арк.2.

ДАЗО. – Ф.1589. – Оп.1. – Спр.2. Грамота королевы Венгрии и Польши Елисаветы от 10 ноября 1378 г. с запрещением кастелянам Мукачевской крепости судить крепостных, живущих в городе и имеющих свой собственный суд. – Арк.1.

ДАЗО. – Ф.1589. – Оп.1. – Спр.3. Грамота короля Венгрии Сигизмунда от 9 мая 1391 г. об охране интересов жителей г. Мукачево и его гостей. – Арк.1, 2.

ДАЗО. – Ф.1589. – Оп.1. – Спр.4. Обращение воеводы Расции Стефана ко всем дворянам, церковным и гражданским властям не препятствовать лицам, желающим участвовать в мукачевских ярмарках. – Арк.1, 2.

ДАЗО. – Ф.1589. – Оп.1. – Спр.5. Грамота воеводы Трансильвании Гуняди Иоанна о дарении городу Мукачеву прав вольного города.– Арк.1.

ДАЗО. – Ф.1589. – Оп.1. – Спр.6. Грамота воеводы Трансильвании Гуняди Иоанна о дарении городу Мукачеву привилегий при уплате различных видов налогов.– Арк.1.

ДАЗО. – Ф.1589. – Оп.1. – Спр.7. Указ воеводы Трансильвании Гуняди Иоанна о запрещении судьям города Мукачева присваивать себе больше 1/3 штрафов налагаемых на жителей города. – Арк.2.

ДАЗО. – Ф.1589. – Оп.1. – Спр.9. Грамота короля Венгрии Матвея Корвина о подтверждении привилегий городу Мукачеву его отцом И.Гуняди. – Арк.2.

ДАЗО. – Ф.1589. – Оп.1. – Спр.10. Указ Елизаветы Силадьи кастелану Мукачевской крепости Кези Власию о запрещении нарушения традиций мукачевских горожан. – Арк.1, 2.

ДАЗО. – Ф.1589. – Оп.1. – Спр.11. Указ Елизаветы Силадьи о запрещении официалам Мукачевской крепости собирать с жителей города Мукачево налоги. – Арк.2.

ДАЗО. – Ф.1589. – Оп.1. – Спр.12. Указ Елизаветы Силади (жены Яноша Гуняди) о запрещении импорта в гор. Мукачево вин из других городов и сёл. – Арк.1.

ДАЗО. – Ф.1589. – Оп.1. – Спр.13. Грамота Елизаветы Силади о гарантировании привилегий, данных г. Мукачеву её мужем Гуняди Яношом. – Арк.3.

ДАЗО. – Ф.1589. – Оп.1. – Спр.15. Грамота герцога Славонии, Опавии и Липтовии Иоанна Корвина о подтверждении привилегий, данных городу Мукачеву его отцом Матвеем Корвиным. – Арк.1.

ДАЗО. – Ф.1589. – Оп.1. – Спр.16. Указ герцога Славонии, Опавии и Липтовии Иоанна Корвина кастелянам Мукачевской крепости о порядке взыскания с жителей гор. Мукачева и с крепостных отдельных видов налогов. – Арк.3.

ДАЗО. – Ф.1589. – Оп.1. – Спр.17. Грамота королевы Чехии и Венгрии Анны о подтверждении привилегий, данных городу Мукачеву Матвеем Корвиным. – Арк.2.

ДАЗО. – Ф.1589. – Оп.1. – Спр.18. Указ королевского казначея Бенедикта Батиани таможенными чиновникам и служащим Мараморошской жупы о признании за жителями гор. Мукачево привилегий при покупке соли, имеющихся у жителей пяти городов Марамороша. – Арк.2.

ДАЗО. – Ф.1589. – Оп.1. – Спр.19. Указ короля Венгрии и Чехии Владислава II о предоставлении жителям гор. Мукачево при уплате мытных пошлин привилегий, имевшихся у жителей Берегсаса и Вары. – Арк.3.

ДАЗО. – Ф.1589. – Оп.1. – Спр.20. Указ короля Венгрии и Чехии Владислава II кастеляну Мукачевской крепости о передаче жителям г. Мукачево лесов Будетина и Лука, незаконно захваченных дворянами. – Арк.1.

ДАЗО. – Ф.1589. – Оп.1. – Спр.21. Указ короля Венгрии и Чехии Владислава II кастеляну Мукачевской крепости о возвращении жителям гор. Мукачево незаконно захваченного дворянами леса, расположенного между селами Бартгаза, Форнош и Мадьяр-Керепец. – Арк.2.

ДАЗО. – Ф.1589. – Оп.1. – Спр.22. Грамота короля Венгрии и Чехии Владислава II о подтверждении привилегий, данных городу Мукачеву Матвеем Корвиным от 9 марта 1458 г. – Арк.2.

ДАЗО. – Ф.1589. – Оп.1. – Спр.23. Указ короля Венгрии и Чехии Владислава II епископу г. Вац о соблюдении при распределении налогов на жителей города Мукачево их старых привилегий. – Арк.2.

ДАЗО. – Ф.1589. – Оп.1. – Спр.24. Указ короля Венгрии и Чехии Владислава II епископу г. Вац об отмене налогов, уплачиваемых на “Св. Георгия” с жителей Мукачева и Берегсаса. – Арк.1.

ДАЗО. – Ф.1589. – Оп.1. – Спр.25. Грамота короля Венгрии и Чехии Людовика II о подтверждении старинных привилегий жителей г. Мукачево. – Арк.1.

ДАЗО. – Ф.1589. – Оп.1. – Спр.26. Грамота королевы Венгрии и Чехии Марии о подтверждении привилегий, данных городу Мукачево Иоанном Гуняди, Матвеем Корвиным и королевой Анной до 1505 г. – Арк.1.

ДАЗО. – Ф.1589. – Оп.1. – Спр.27. Указ королевы Венгрии и Чехии Марии официалам Мукачевской крепости о запрещении устанавливать высокие цены на вина домини, отпущенные жителям города и крепостным для разливочной продажи. – Арк.2.

История городов и сёл УССР. Закарпатская область. – К., 1982.

Історія міст і сіл УРСР. Закарпатська область. – К., 1969.

Історія Мукачева. – Ужгород, 1998.

Кобаль Й. Федір Корятович у світлі нових джерел // *Carpatika – Карпатика*. – Ужгород, 2005. – Вип.32. – С.75-115.

Пагиря В. Мукачево в історичних портретах. – Мукачево, 2003.

Пагиря В. Історія міста над Латорицею. – Мукачево, 2006.

Пагиря В., Дочинець М. Мукачево і мукачівці. – Ужгород, 1994.

Пагиря В., Ціцак В. Мукачево. – Ужгород, 1996.

Сова П. Архітектурні пам'ятники Закарпаття. – Ужгород, 1958.

Ткачук-Ферков О. Невідомий Йозеф Балайти та його “Опис Мукачева” // *Науковий вісник УжНУ. Історія*. – Ужгород, 2002. – Вип.7. – С.142-147.

Троян М.В. Мукачевский замок. – Ужгород, 1977.

Троян М. В. Мукачевский замок. – Ужгород, 1982.

Шаш А. Архив привилегированного города Мукачева 1376 – 1850. – Мукачево, 1927.

Balaythy J. Munkacs. Azaz Munkács városának es váranak topográfiai, geográfiai, históriai és statistikai leirása. – Debreczenben, 1836.

Balog J. Munkács var történet. – Munkacs, 1890.

Basilovits J. Brevis notitia foundationis Theodori Koriatovits ducis de Munkacs. – Pars prima – Casoviae, 1799.

Benkő L. Név és történelem tanulmányok az Arpád-korról. – Budapest, 1998.

Csatary G. Leveltar kalászatok. – Ungvár – Budapest, 1993.

Fejer G. Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. – Buda, 1830 - T.VIII. – Vol.1.

Gesta Hungarorum. Літопис Аноніма про діяння угорців під час пошуків і віднайдення Батьківщини / Переклад з латинської та угорської Каміла Найпавера. – Ужгород, 2005.

Jankovich J. Mukačevsky hrad (Palanok) a Mukačevo. – Užhorod, 1929.

Lehoczky T. Beregvármegye monographiaja. – Ungvárott, 1881 - III köt. – 2 rész.

Lehoczky T. Munkács város új monographiaja. – Munkacs, 1907. – I köt.

Nagy I., Nagy I., Véghely D. A Zichi es Vásonkeői Gróf Zichi. – Pesten, 1871.

Novák J. Slovenské mestké a obecne erby. – Bratislava, 1967.

Szirma A. Notitia, politica, historica, topographica incliti comitatus Ugochiensis. – Pestini, 1805.

Tabody J. Munkacs multia es jelene Magyarorszag törtleneteben. – Pest, 1860.

Thuroczy L. Historia Hungaria.

Wenzel G. Arpadkori Uj Okmany tar (1261 - 1272). – Pest, 1870. – VIII köt.